

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТЕАТР ЯК ІННОВАЦІЙНА
ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИSOCIAL AND PSYCHOLOGICAL THEATER
AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY OF SOCIAL WORK

У статті уточнено основні поняття, такі як «інновація» (у педагогічній інтерпретації означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу), «технологія» (сукупність прийомів, що застосовуються в якій-небудь справі, майстерності, мистецтві), «соціально-психологічний театр» (система особистісного соціально-педагогічного навчання, в якій виникають і розігруються специфічні ситуації із життя, які не є випадковими і через які відбуваються (пожвавлюються) процеси соціалізації). Встановлено, що впровадження інноваційних технологій, зокрема, в соціальну роботу безпосередньо залежить від готовності працівника соціальних сервісів швидко пристосуватися до мінливих умов сучасного суспільства. Використання основ театрального мистецтва в практиці як соціальної роботи, так і соціально-педагогічної діяльності в умовах закладу освіти визнано інноваційною технологією успішної соціалізації особистості.

З'ясовано профілактично-терапевтичні механізми театрального мистецтва, а саме рольовий, творчий, аналітико-проектувальний, практико-перевірочний, емоційно-почуттєвий, комунікативно-груповий, катарсичний. Проаналізовано основні функції соціально-психологічного театру, такі як пізнавальна, комунікативна, профілактична, корекційна, терапевтична. Обґрунтовано вплив цих функцій соціально-психологічного театру на розвиток резистентності, соціальної компетентності особистості, усвідомлення її соціальних моделей поведінки, що забезпечить нейтралізацію негативних життєвих чинників та попередить дезадаптацію та маргіналізацію особистості.

Зазначено, що більшість науковців у своїх працях театральне мистецтво розглядає як потужний інструментарій соціальних перетворень, що покликаний реалізувати передусім освітню функцію, тому є більшим, ніж просто розвага аудиторії. Визначено, що соціально-психологічний театр є однією з ефективних інноваційних технологій соціальної роботи з клієнтами, адже дає змогу усвідомити наявні проблеми, визначити та спробувати замінити неефективні форми міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: інновація, соціальна технологія, соціальна педагогіка, соціально-

психологічний театр, методика соціальної роботи, соціалізація особистості.

The article specifies the basic definitions: innovation (in pedagogical interpretation means innovation, improves the course and results of the educational process), technology (a set of techniques used in any case, skill, art), social and psychological theater (system of personal social and pedagogical training, in which specific situations from life occur and are played out, which are not random, and through which occur (revived) processes of socialization).

It is established that the introduction of innovative technologies, in particular in social work, directly depends on the readiness of the social worker to adapt quickly to the changing conditions of modern society. The use of theatrical art in the practice of both social work and socio-pedagogical activity in the conditions of educational institution is recognized as an innovative technology of successful socialization of personality.

The preventive and therapeutic mechanisms of theater art are identified, namely: role; creative; analytical-projective; practical and testing; emotional and sensual; communicative and group; cathartic.

The main functions of the socio-psychological theater are analyzed: cognitive, communicative, preventive, corrective, therapeutic. The influence of these functions of the socio-psychological theater on the development of resistance, social competence of the personality, awareness of its social patterns of behavior, will ensure the neutralization of negative factors of life and prevent the disadaptation and marginalization of the personality was substantiated.

Proved that the vast majority of scientists in their works theater art is seen as a powerful tool for social change, is designed to implement primarily an educational function, so there is more than just entertaining the audience. It is determined that the socio-psychological theater is one of the effective innovative technologies of social work with clients, because it allows you to recognize the existing problems, identify and try to replace ineffective forms of interpersonal interaction.

Key words: innovation, social technology, social pedagogy, socio-psychological theater, social work methodology, socialization of personality.

УДК 37.091.33-027:792.091

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.17>

Василюк Т.Г.,

канд. пед. наук,
соціальний педагог,
старший викладач кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

Размолодчикова І.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Криворізького державного
педагогічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес впровадження інновацій у соціально-педагогічну сферу – процес непростий, адже передбачає принципове оновлення й вдосконалення змісту, методів, засобів, технологій соціальної

роботи. Ефективність впровадження інноваційних технологій у соціальну роботу безпосередньо залежить від готовності працівника соціальних сервісів до швидкозмінних умов сучасного суспільства. Використання театрального мистецтва

на практиці соціально-педагогічної діяльності в умовах закладу освіти, є інноваційною технологією соціалізації особистості. Безумовно, цей досвід використовується в Україні, а особливий інтерес представляє соціально-психологічний театр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику педагогічної інноватики розглядали чимало вчених і педагогів-дослідників, зокрема І. Богданова, В. Боголюбов, В. Бондар, І. Зязюн, В. Паламарчук, Г. Селевко, В. Сластьонін, І. Смолюк. Можливості використання театрального мистецтва як складової частини технології соціально-педагогічної діяльності обґрунтовано в працях Н. Миропольської, Р. Короткової, А. Капської, І. Фузейнікової.

Дослідження соціально-психологічного театру як інтерактивної форми здійснювали М. Кіпніс, О. Мерзлякова, І. Сергієнко, М. Павловська. Результатом роботи соціально-психологічного театру, на думку Л. Жеребнєвої, Л. Колос, В. Шахрай, є набуття умінь і навичок безпечної поведінки та здатність до інформування (правове, медичне, соціальне, педагогічне, психологічне) незахищених верств населення й формування у них позитивного соціального досвіду; набуття людиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах, здатності брати на себе відповідальність за своє життя, шукати й актуалізувати власні ресурси; обговорення та спільний пошук способів вирішення соціальних проблем волонтерами та їх клієнтами.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування сутності соціально-психологічного театру як інноваційної технології соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що втілена у новому чи вдосконаленому продукті, упровадженому на ринку, або в удосконаленому технологічному процесі, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [2].

Нововведення як інструмент перетворення є самостійним об'єктом вивчення в усіх розвинених країнах. Виникла нова галузь науки, а саме інноватика, яка вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них людини, використання та поширення інноваційних потоків, інноваційної діяльності, їх вплив на сферу конкуренції, на розвиток суспільства загалом [5].

Поняття «технологія» трактується як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь, у вузькому розумінні вона є знанням про те, як найкраще організувати дії, щоб досягти поставленої мети [7], тобто технологія – це сукуп-

ність прийомів, що застосовуються в якій-небудь справі, майстерності або мистецтві.

На нашу думку, основними засадами відбору інноваційних технологій є перспективність, демократичність, гуманістичність, інтегративність, реалістичність, цілісність, керованість, економічність, актуальність, а оцінку інновацій доцільно давати за такими трьома критеріями, як актуальність, корисність, реалістичність.

Соціально-психологічний театр – це інноваційна методика, що передбачає включення в події вистави глядачів, які цю виставу дивляться [8]. У процесі інтерактивної вистави глядачі повинні виконувати певні дії, зокрема голосувати, давати відповіді на поставлені запитання, виконувати певні ролі в окремих сценах.

І. Сергієнко, досліджуючи методику соціально-психологічного театру, визначає театр як форму групової корекційно-розвивальної та профілактичної роботи, яка спрямована на вирішення соціально важливих завдань, таких як формування й розвиток навичок спілкування і міжособистісної взаємодії; розвиток емоційного (сенсорного) досвіду; профілактика особистісних девіацій та соціальних проблем [8].

У своїх дослідженнях В. Шахрай виокремлює такі профілактично-терапевтичні механізми театрального мистецтва, як рольовий, творчий, аналітико-проектувальний, практико-перевірочний, емоційно-почуттєвий, комунікативно-груповий, катарсичний [11, с. 94].

До основних функцій соціально-психологічного театру належать пізнавальна, комунікативна, профілактична, корекційна, терапевтична тощо. Реалізація цих функцій сприятиме розвитку резистентності, соціальної компетентності особистості, усвідомленню її соціальних моделей поведінки, що забезпечить нейтралізацію негативних життєвих чинників та попередить дезадаптацію та маргіналізацію особистості [11].

З огляду на зазначене сценарії соціально-психологічного театру пишуться на основі типових випадків з реального життя. Провідною функцією є маніпулювання (численні прояви девіантної та делінквентної поведінки проти свого бажання тощо), а також прийоми, що дають змогу розвивати резистентність особистості та її індивідуальність.

Очевидним і цінним є те, що соціально-психологічний театр створює умови для того, щоб учасники почувалися соціально безпечно. Це дає змогу цільовій аудиторії переосмислити свої переконання, прийняти проблеми та змоделювати власну поведінку в конкретній ситуації. Розширення можливості активної діяльності у своєму майбутньому дає змогу учаснику зробити усвідомлений вибір, змінити власну реальність.

До соціально-психологічного театру краще залучати ініціативну та небаїдужу до сучасних

соціальних проблем молодь. Театр дає можливість глядачам та акторам відтворити своє минуле на сцені в рольовій формі, усвідомити та прорефлексувати його, апробувати нові моделі поведінки, змодельовувати майбутнє [9].

Найчастіше театральне мистецтво розглядають як потужний інструментарій соціальних перетворень, що покликаний реалізувати передусім освітню або виховну функцію, тому є більшим, ніж просто розвага аудиторії.

Структура дійства соціально-психологічного театру, що складається з двох аспектів, а саме вистави на соціально значущу тему та освітнього блоку, що проводиться відразу після спектаклю, дає змогу розглядати його як одну з форм соціальної профілактики. Вистава покликана залучити глядачів до певної тематики, зацікавити та створити певний емоційний фон. У межах освітнього блоку аудиторія продовжує міркувати на задану тему, розвивати власні думки, отримувати зворотній зв'язок, додаткову достовірну інформацію, формувати нові моделі поведінки.

Соціально-психологічний театр є ефективною формою роботи з різними групами суб'єктів соціальної педагогіки та соціальної роботи, оскільки дає змогу усвідомити її членам проблеми, що виникли в системі сім'ї, визначити та спробувати замінити неефективні форми міжособистісної взаємодії.

Використання в репертуарі соціально-психологічного театру надбань українського народу у сферах моралі, духовності, естетики, світогляду, громадянського та політичного життя є сьогодні актуальним, оскільки формує індивідуальну траєкторію соціального розвитку особистості в суспільстві.

Безперечно, вистави соціально-психологічного театру сприяють створенню творчої атмосфери в колективі, отже, стимулюють розвиток ключових компетенцій. Компетенції для вразливих сімей – це ідеальний образ їх майбутнього.

М. Павловська підтверджує, що драматичне виховання, а в нашому разі є використання елементів виховання мистецтвом у роботі соціально-психологічного театру, має великий та об'єктивний вплив на розвиток лісабонських компетенцій, тобто комунікація рідною мовою, здатність вчитися, міжлюдська, міжкультурна та соціальна компетенції, громадянська компетенція, підприємницька та культурна свідомість, що, відштовхнувшись від них, зосереджуються на тих компетенціях, які, на її думку, є засадничими, відповідно, доповнюють освіту у сфері мультикультурного виховання [6].

Визначальною компетенцією, що формується засобом театрального мистецтва, є комунікативна. Вона передбачає опанування способами ефективною взаємодії з найближчим оточенням людини, розвиток навичок групової роботи, ово-

лодіння різними моделями поведінки, що відповідають певному соціальному статусу. Навчально-пізнавальна компетентність – це поєднання компетенцій нижчого ієрархічного порядку у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що складається з елементів логічної, методологічної діяльності, які співвідносяться з реальним життям [3].

В освітньому процесі діяльність соціально-психологічного театру відіграє непересічну роль, адже участь здобувачів освіти у виставах, що моделюють ситуації з життя, допомагають розвивати у них навички взаємодії, сприяють вирішенню внутрішньо особистісних психосоціальних проблем (поведінкові девіації; проблеми міжособистісної взаємодії в системі «учень – вчитель», «учень – учень», «батьки – діти»; проблеми, пов'язані з психотравмуючими ситуаціями, такими як війна, вимушена міграція).

Беззаперечно, для розвитку соціально-психологічного театру, основним завданням якого є формування системи цінностей особистості, зокрема цінності здорового способу життя, важливо створити нові програми (освітні, профілактичні, соціально-реабілітаційні тощо) відповідно до соціального замовлення, до світосприймання учасників театрального дійства, до реалій їхнього життя.

В основу соціально-психологічного театру закладена театральна техніка *verbatim*, сутність якої полягає у створенні театральної вистави на основі подій реального життя учасників театрального дійства [11]. Основу театральної дії складають матеріали інтерв'ю з представниками певних соціальних груп, які є прототипами героїв планової постановки.

Соціально-психологічний театр є експериментальною платформою для апробації інноваційних прийомів та форм взаємодії між учасниками освітньо-виховного процесу. Це створює сприятливі умови для розвитку рефлексії та здатності до децентрації як у акторів, так і у глядачів, розширює рольовий репертуар, що дає можливість гнучко реагувати в різних ситуаціях реального соціального життя, набувати нового досвіду міжособистісної взаємодії в процесі театрального дійства, сприяє самовизначенню в системі соціальних відносин. Беззаперечно, техніки психодрами, що використовуються в соціально-психологічному театрі, сприяють розвитку соціально-адапційного потенціалу особистості, емпатії, удосконаленню здатності до конструктивної міжособистісної взаємодії, активізації творчого потенціалу особистості, отже, створюють усі умови для багатоаспектного формування соціальної поведінки клієнтів.

Висновки. Ґрунтовний теоретичний аналіз означеного питання та власний педагогічний досвід дали змогу визначити соціально-психо-

логічний театр як систему особистісного соціально-педагогічного навчання, в якій виникають і розігруються специфічні ситуації з життя, які не є випадковими і через які відбувається поживлення процесу соціалізації.

Результатом роботи соціально-психологічного театру є набуття умінь і навичок безпечної поведінки та здатність до інформування (правове, медичне, соціальне, педагогічне, психологічне) незахищених верств населення, формування у них позитивного соціального досвіду; набуття людиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах, здатності брати на себе відповідальність за своє життя, шукати й актуалізувати власні ресурси; обговорення та спільний пошук способів вирішення соціальних проблем волонтерами та їх клієнтами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Архипова С., Майборода Г., Тютюнник О. Методи та технології роботи соціального педагога : навчальний посібник. Київ : Слово, 2011. 496 с.
2. Гавриш О., Довгань Л., Крейдич І. Технології управління персоналом : монографія. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 528 с.
3. Гендерний інтерактивний театр / упоряд. Я. Немая, Л. Колос, І. Конченкова. Київ, 2007. 176 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
5. Жеребньова Л. Соціально-психологічний театр. Київ : Шкільний світ, 2011. С. 26–27.
6. Павловська М. Вибрані методи драматичного виховання в контексті соціально-педагогічної діяльності. Брно, 2017. URL: <https://docplayer.net/190517839-Vibrani-metodi-dramatichnogo-vihovannya-v-konteksti-socialno-pedagogichnoyi-diyalnosti.html>.
7. Полякова О. Театральні технології як засіб професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1 (14). С. 81–82.
8. Сергієнко І. Методика соціально-психологічних театрів. Черкаси : Escape, 2002. 54 с.
9. Сергієнко І. Формування засобами інтерактивного психологічного театру здатності суб'єкта до діалогічної взаємодії. *Вища освіта України*. 2008. Т. II (9). С. 538–546.
10. Холостова Е. Социальная реабилитация : учебное пособ. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. 340 с.
11. Шахрай В. Театральне мистецтво як профілактично-терапевтичний засіб у соціально-педагогічній роботі з підлітками. *Педагогічні науки*. 2011. № 58. С. 94.